

Lisansüstü Programlara Öğrenci Seçiminde Sübjektiflik Eğilimi: Giriş Mülakatlarına İlişkin Bir Araştırma

The subjectivism in the selection of students to the graduate programs: A study on the entry interviews

Tekin Akgeyik

Istanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İstanbul

Özet

Lisansüstü programlara öğrenci seçim sistemi 1997 yılından itibaren aşamalı olarak yeni bir modele evrilmiştir. Yeni model, öğrenci seçiminde sadece mülakat notu gibi sübjektif ölçütleri değil, aynı zamanda ALES (Lisansüstü Eğitime Giriş Sınavı) puanı, mezuniyet notu ve yabancı dil puanı gibi objektif ölçütleri de dikkate almaktadır. Objektif ölçütler, seçme sürecinde sübjektif davranışların etkisini azaltmak amacıyla sisteme dâhil edilmiştir. Buna karşılık, mevcut sistemin bu beklentiyi ne ölçüde karşıladığı tartışmalı bir husustur. Bu çalışma, lisansüstü programlara başvuran adayların değerlendirilmesi sürecinde sübjektif ölçütlerin etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bulgular, seçme sürecinde sübjektif ölçütlerin (mülakat notu) objektif ölçütlere (ALES puanı, mezuniyet notu ve yabancı dil puanı) kıyasla daha güçlü bir belirleyici olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar sözcükler: ALES, doktora, mülakat, sübjektiflik, yüksek lisans.

Abstract

Starting at the year of 1997, the system of graduate selection has gradually evolved a new model. The new model, in the selection of students, considers not only subjective such as interview score but also objective criteria including ALES (academic staff and graduate education test) score, graduation grade and foreign language score. The existence of objective criteria indicates the intention that reduces the subjectivity in the assessment process. However, it is controversial to what extent the new system meets this expectation. The purpose of this study is to examine the subjectivism in the assessment of the applicants to the graduate school programs of a university in Turkey. The findings point out that the subjective factor (interview score) plays a more determining role than the objective factors (ALES score, graduation grade and foreign language score) in the selection process.

Keywords: Academic staff and graduate education test, graduate, interview, subjectivity.

Sübjektiflik, belirli bir sosyal grubun üyelerine diğerlerine kıyasla özel bir avantaj sağlanmasıdır. Hemen her toplumda rastlanan sübjektif eğilimli tutum ve davranışlar çoğunlukla ekonomik ve politik yozlaşma ile sosyal çözümün belirginleştiği ortamlarda yaygınlaşmaktadır (Bramoullé and Goyal, 2009, s. 1).

Sübjektiflik eğilimi, yasal olmayan bir tutum veya davranış içermemekle birlikte, bireysel veya grupsal avantajın örgütsel amaçların önüne konulmasını ifade etmektedir. Böyle bir davranış, örgütsel düzeyde çoğunlukla kurumsal çıkarların bir gereği olarak savunulmaktadır. Bireysel düzeyde ise, sübjektif eğilimli davranışların perdelenmesinde ideolojik (veya dinsel)

değerler manipüle edici bir rol oynamaktadır. Buna karşılık, sübjektif tutum ve davranışların ayrımcılığa yol açtığı, hakka-niyet algısını olumsuz yönde etkilediği ve zamanla kurumsal güvenilirliği aşındırdığı açıktır (Büte, 2011, s. 283).

Ülkemizde sübjektif tutumların “torpil”, “referans”, “tanıdık” gibi kavramlar çerçevesinde önemli bir karşılık bulduğu bilinmektedir. Özellikle kamusal alanda, tüm objektif ölçütlere ve yasal sınırlamalara rağmen, mevzuattaki boşlukların etik değerlere aykırı şekilde belirli grup mensupları lehine kullanıldığı görülmektedir (Milliyet, 2015). Bu amaçla kullanılan en önemli araç, mülakatlardır. Nitekim kamu kuruluşlarına ilişkin atama ve yükseltmelerde mülakatın kayırmacı davra-

İletişim / Correspondence:

Prof. Dr. Tekin Akgeyik
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi,
34452, Beyazıt, Fatih, İstanbul
e-posta: akgeyik@istanbul.edu.tr

Yükseköğretim Dergisi 2017;7(2):125–131. © 2017 Deomed

Geliş tarihi / Received: Şubat / February 20, 2015; Kabul tarihi / Accepted: Mart / March 30, 2017

Bu çevrimiçi makalenin atfı künyesi / Please cite this online article as: Akgeyik, T. (2017). Lisansüstü programlara öğrenci seçiminde sübjektiflik eğilimi: Giriş mülakatlarına ilişkin bir araştırma. *Yükseköğretim Dergisi*, 7(2), 125–131. doi:10.2399/yod.17.011

Çevrimiçi erişim / Online available at: www.yuksekogretim.org • doi:10.2399/yod.17.011 • Karekod / QR code:

nışların önemli bir aracı olduğu yaygın bir kanaattir (Kamudan, 2014).

Ampirik araştırmalar, kamu alanındaki subjektif tutum ve davranışların üniversitelerdeki varlığına işaret etmektedir (Aydoğan, 2008, s. 159; Aydoğan, 2012, s. 4577). Bu tür davranışların özellikle lisansüstü programlara öğrenci seçiminde somutlaştırıldığına ilişkin kamuoyunda güçlü bir algının olduğu yadsınmaz. Gerçekten Google’da “master”, “doktora” ve “torpil” kelimeleri birlikte tarandığında 105.000’i aşkın habere rastlanmaktadır. Bu algıyı destekleyen en önemli unsurun, subjektif nitelikli giriş mülakatları olduğu açıktır. Nitekim Google’da “master”, “doktora”, “torpil” ve “mülakat” kelimeleri birlikte tarandığında, konuya ilişkin haber sayısının 13.000’e yaklaştığı görülmektedir.

Aslında lisansüstü programlara öğrenci alımında objektif değişkenlerle desteklenmiş çoklu seçme ölçütlerini esas alan mevcut sistem, subjektifliği önlemek amacıyla 1997 yılında başlayan bir süreçte geliştirilmiştir. 1997 yılına kadar adayların programın gerektirdiği akademik gereklilikler ilgili bilim dalının gerçekleştirdiği yazılı ve sözlü sınavlarla ölçümlenmiştir (Çıkrıkçı-Demirtaşlı, 2002, s. 62).

Lisansüstü programlara öğrenci seçiminde yazılı sınav ve mülakatların objektif niteliğine ilişkin eleştiriler, Üniversitelerarası Kurul’un 1997 yılında sistem değişikliğine gitmesine yol açmıştır. Kurul, lisansüstü eğitim için “Lisansüstü Eğitim Giriş Sınavı (LES)” koşulunu getirmiştir. 2007 yılında “Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı (ALES)” adını alan bu sınav, adayların sayısal, sözel ve mantıksal muhakeme yetkinliklerini ölçmeyi amaçlayan bir niteliğe sahiptir. 1999 yılında lisansüstü programa başvurularında LES’ten en az 45 alma koşulunu getiren Üniversitelerarası Kurul, 2007 yılında, bunu (ALES) 55’e yükseltmiştir. Kurul, seçme sürecinde kullanılacak diğer ölçütler (mezuniyet notu, yabancı dil puanı ve mülakat notu gibi) arasında ALES puanının en az %50 ağırlığa sahip olmasını kararlaştırmıştır.

Üniversitelerarası Kurul tarafından çerçevesi çizilen koşullara uygun olarak her üniversite giriş ölçütlerini ve bu ölçütlerin puanlamadaki ağırlıklarını kendisi belirleyebilmektedir. Araştırmaya konu olan Enstitü, lisansüstü programlara öğrenci kabulünde dört değerlendirme ölçütü kullanmaktadır: ALES puanı (giriş puanının hesaplanmasındaki ağırlığı %50), mezuniyet notu (ağırlığı %20), yabancı dil puanı (ağırlığı %10) ve mülakat notu (ağırlığı %20).

Bu çalışma, lisansüstü programlara başvuran adayların değerlendirilmesi sürecinde subjektif ölçütlerin etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Subjektif ölçütlerin etkisi, adayların ALES puanı, mezuniyet notu, yabancı dil puanı ve mülakat

notları esas alınarak analiz edilmiştir. Araştırma daha somut olarak aşağıdaki sorulara yanıtlar aramaktadır:

- Lisansüstü programlara öğrenci olarak kabul edilen adaylarla kabul edilmeyen adayların ALES puanı, mezuniyet notu ve yabancı dil puanları arasında belirgin bir fark var mıdır?
- Adayın bir lisansüstü programa kabul edilmesini belirleyen nihai başarı notunun seçme ölçütleriyle ilişkisinin yönü ve gücü nedir?
- Değerlendirme sürecinde ölçütler ağırlıkları ölçüsünde mi etkili olmaktadır?
- Mülakat notları, adayın programa kabul edilmesinde ne ölçüde belirleyici olmaktadır?

Makale, bu amaçla, 3 temel bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde akademik dünyada subjektif eğilimli tutum ve davranışları analiz eden ampirik çalışmalar özetlenmektedir. İkinci bölümde, araştırmanın metodolojisi açıklanmakta, son bölümde ise, bulgular değerlendirilmektedir.

Literatür Taraması

Subjektiflik eğilimini ölçmeye dönük ampirik çalışmalar oldukça ilgi çekmektedir. Buna karşılık bu olgunun akademik dünyadaki yansımaları oldukça sınırlı düzeyde incelenmiştir. Araştırmaların büyük bir kısmı sergilenen subjektif davranışların terfi kararlarındaki sonuçlarına odaklanırken, bazı çalışmalarda bu davranışların öğretim üyeleri ve öğrenciler tarafından algılanma boyutu değerlendirilmiştir.

Yunanistan’da yapılan bir araştırmada Bozionelos (2014), akademik kariyerin, büyük ölçüde, akrabalık, arkadaşlık, iş ve politik parti gibi bağlantılarla edinilen “Grup Üyeliği” ile ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Araştırmacı analizinde grup üyeliğinin yarattığı avantajların akademik kariyerin bütün aşamalarında etkili olduğu sonucuna varmaktadır (Bozionelos, 2014, s. 264).

İspanya’da yapılan bir çalışma, değerlendirmeci ile aday arasındaki ilişkinin yükseltme kararındaki etkisine dikkat çekmektedir. Araştırma, adayla ilişkili üyelerin (yüksek lisans veya doktora danışmanı, meslektaş, ortak yazar gibi) yer aldığı doçentlik jürilerinde adayın başarı şansının %50 arttığını göstermektedir. Araştırma ayrıca bu adayların jüri üyeleri ile ilişkili olmayanlara göre daha az üretken olduklarını ortaya koymuştur. Araştırma bulgularına göre, doktora jüri üyelerinden birinin doçentlik değerlendirme komitesinde yer alması durumunda, bu ilişki daha sınırlı (%20) bir etkiye sahiptir (Zinoveva ve Bagues, 2012, s. 23).

Aynı ülkede yapılan bir diğer araştırmada, akademik yükseltmelerde cinsiyet faktörünün etkisi analiz edilmiştir. Araştırma, kadın üye sayısının arttığı profesörlük jürilerinde kadın

adayların terfi olasılığının belirgin biçimde arttığı sonucuna varmaktadır. Bulgular, yedi kişilik terfi komitesinde ilave her kadın üyenin kadın adayın terfi şansını %14 oranında yükselttiğine işaret etmektedir. Araştırmacılar, bu etkinin doçentlik atamalarında gözlenmediğini kaydetmektedirler (Zinovyeva ve Bagues, 2011, s. 25).

Durante, Labartino ve Perotti (2012) İtalya'da akademik yükseltmelerde aile bağlarının etkisini analiz etmişlerdir. Araştırmacılara göre, üniversitelere doğrudan öğretim üyesi istihdam etme yetkisi veren 1998 Reformu, nepotizm ilişkilerine dayalı istihdamın genişlemesine yol açmıştır (Durante, Labartino ve Perotti, 2012, s. 24).

Öğretim üyelerinin soyadlarından hareketle 61.340 kişilik bir örneklemede nepotistik ilişkileri inceleyen Allesina (2011), İtalyan akademik dünyasında aile bağlarının egemen bir karakter gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacı, öğretim üyelerinin yarısının yer aldığı 9 akademik alanda öğretim üyesi sayısına kıyasla çok daha az soyadı olduğunu tespit etmiştir. Araştırmacıya göre, bu durum akademik alandaki nepotistik ilişkilerin önemli bir göstergesidir (Allesina, 2011, s. 3).

Allesina'nın (2011) araştırma yöntemi Ferlazzo ve Sdoia (2012) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada eleştirilmiştir. İngiliz ve İtalyan akademilerinde aile bağlarının etkisini inceleyen araştırmacılar nepotizm ilişkisinin soyadı analizi yöntemiyle ölçülemeyeceği kanaatindedirler. Ferlazzo ve Sdoia, sübjektif eğilimlerin çoğunlukla ölçülmesi güç olan sosyal sermaye, mesleki bağlantılar ve demografik etkilerden kaynaklandığını ileri sürmektedirler (Ferlazzo ve Sdoia, 2012, s. 4).

Akademik değerlendirmede adayın cinsiyetinin ve kurumsal ilişkisinin puanlama sürecine etkisinin analiz edildiği bir diğer araştırma Sandstrom ve Halsten (2008) tarafından İsveç'te gerçekleştirilmiştir. Bulgular, puanlama sürecinde kadın adayların erkek adaylara göre %10 skor avantajına sahip olduğuna işaret etmektedir. Araştırmaya göre, komitedeki üyelerle ilişkili adaylar (erkek ya da kadın) olmayanlara göre değerlendirmelerde ortalama %15 daha yüksek puan almaktadır. Araştırmalar, bu durumun İsveç akademik sisteminde sübjektivite probleminin bir yansıması olduğu görüşündedirler (Sandstrom ve Halsten, 2008, s. 183).

Aydoğan (2012), 210 farklı üniversiteden 385 öğretim üyesi arasında sübjektiflik algısını ölçmüştür. Araştırmaya katılan denekler yönetsel görevlendirmeler (anabilim dalı veya bölüm başkanlığı, dekanlık gibi), ders yükü dağılımı ve aktivitelere katılacak personelin seçimi gibi konularda sübjektif davranışların belirgin bir nitelik kazandığına inanmaktadır. Deneklere göre, sübjektif tutum ve davranışları motive eden öncelikli faktörler; politik ve ideolojik görüşler, dinsel inanışlar ve cinsiyet faktörüdür (Aydoğan, 2012, s. 4585).

Benzer bir çalışmada üniversite öğrencilerinin sübjektiflik algısı analiz edilmiştir. 896 denek katıldığı araştırmada, denekler, öğretim üyeleri ile ailevi ilişkileri olan öğrencilerin kayırıldığına inanmaktadırlar. Öğretim üyesi ile öğrencinin aynı politik eğilimlere sahip olması kayırmayı yaratan bir diğer faktör olarak tanımlanmıştır. Ayrıca ekonomik açıdan güçlü bir konuma sahip olan veya fiziksel açıdan daha çekici görünen öğrencilerin öğretim üyelerinin sübjektif eğilimli davranışlarından yararlandığı görüşü ifade edilmiştir (Aydoğan, 2008, s. 165).

Yöntem

Veri Seti

Araştırmanın veri seti, bir üniversitesinin sosyal bilimler enstitüsünde lisansüstü eğitim (tezli yüksek lisans ve doktora) başvurusu yapan 8856 adayın ALES puanı, mezuniyet notu, yabancı dil puanı, mülakat notu ve nihai başarı notunu kapsamaktadır. Adayların %54'ü erkek (4801), %46'sı kadındır (4055). Araştırma kapsamında verileri analiz edilen adayların %79'u tezli yüksek lisans (6971), %21'i doktora (1885) programına başvuru yapmıştır. Araştırma sürecine dahil edilen lisansüstü program sayısı 132'dir. Bunların 45'i doktora, 87'si ise tezli yüksek lisans programıdır.

Prosedür

Araştırma verileri, ilgili sosyal bilimler enstitüsünün veri havuzundan çekilmiştir. Veriler, 2012–2014 dönemini kapsayan 3 yıla (güz ve bahar dönemi başvurularına) ilişkindir. Başvuran adayların tümünün kazandığı ya da kazanamadığı lisansüstü programlar ve bu programlara başvuran kişiler analiz dışı tutulmuştur.

Değişkenler

Araştırmanın bağımlı değişkeni, adayın yüksek lisans süreci sonunda ulaştığı nihai başarı notudur (46.8–99 arasında değişmektedir). ALES puanı, mezuniyet notu, yabancı dil puanı ve mülakat notu dikkate alınarak hesaplanan nihai başarı notu, adayın programa (yüksek lisans veya doktora) kabul edilmesini veya ret edilmesini belirleyen puan niteliğindedir. Programa kabul edilmesi için yüksek lisansta adayın nihai başarı notunun en az 65, doktora programında 75 olması gerekmektedir.

Bağımsız değişkenler ise, adayların programa giriş puanlarının hesaplanmasında dikkate alınan ALES puanı (55–100 arasında değişmektedir), mezuniyet notu (50.4–100 arasında değişmektedir), yabancı dil puanı (50–100 arasında değişmektedir) ve mülakat notudur (1–100 arasında değişmektedir).

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi daha iyi ölçülebilmek amacıyla bağımsız değişkenler objektif

ve subjektif olmak üzere iki alt gruba ayrılmıştır. Mezuniyet notu (değerlendirmedeki ağırlığı %20), dil puanı (değerlendirmedeki ağırlığı %10) ve ALES puanı (değerlendirmedeki ağırlığı %50) objektif değişkenler olarak tanımlanırken, mülakat notu (değerlendirmedeki ağırlığı %20) subjektif değişken olarak tanımlanmıştır.

Veri Analizi

Araştırmada objektif ve subjektif değişkenlerin adayların nihai başarı puanı üzerindeki etkisi kıyaslanmıştır. Diğer bir ifade ile adayların başarısında objektif ve subjektif ölçütlerin önem derecesi analiz edilmiştir. Bu amaçla, öncelikle araştırmanın deskriptif istatistikleri özetlenmiştir. Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yönü ve gücü korelasyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Ayrıca hiyerarşik regresyon analiziyle adayın nihai başarı notunda bağımsız değişkenlerin belirleyici etkisi incelenmiştir.

Bulgular

Betimsel İstatistikler

■ Tablo 1 betimsel istatistikleri (ortalama değerleri ve standart sapmaları) göstermektedir. Göreceli olarak erkek adayların ALES ve yabancı dil puanının, kadın adayların ise mezuniyet notunun daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık, mülakat notu ortalamasının her iki grupta da neredeyse aynı olması dikkat çekici bir sonuçtur.

Ayrıca doktora adaylarının ortalama yabancı dil puanının daha yüksek olmasına karşılık, yüksek lisans adaylarının hem mezuniyet notu hem de yabancı dil puanı açısından daha iyi bir performans sergiledikleri anlaşılmaktadır.

Ortalama değerler açısından en çarpıcı sonuç, programa kabul edilen ve edilmeyen adaylar arasında gözlenmektedir. İki grup arasında objektif değişkenler açısından (ALES puanı, mezuniyet notu ve yabancı notu) başarı farkı oldukça sınırlı düzeydedir. Örneğin lisansüstü programa kabul edilen kişilerin ortalama ALES puanı, kabul edilmeyenlerin ortalama ALES puanının sadece 2.8 puan (%3.5) üzerinde iken bu fark dil puanında 1.11 puana gerilemektedir (%1.6).

Puan farkı, subjektif nitelikli bir değişken olan mülakat notu söz konusu olduğunda belirgin bir şekilde artmaktadır. Nitekim programa kabul edilmeyenlere kıyasla kabul edilen adayların mülakat ortalaması 1.9 kat daha yüksektir. Bir diğer ifade ile lisansüstü eğitime hak kazanan adaylarla kazanamayan adaylar arasında objektif değişkenler açısından göz ardı edilebilecek farklılıklar, mülakat notları söz konusu olduğunda kazanan adaylar lehine belirgin biçimde yükselmektedir.

Benzer bir sonuç, çok daha çarpıcı bir biçimde, mülakat notu 100–90 arasında olan adaylarla mülakat notu 1–10 arasında olan adaylar karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Nitekim mülakat notu 1–10 arasında olan adayların ALES puanı, mülakat notu 100–90 arasında olanlar adaylardan daha yüksektir. Mezuniyet notu açısından mülakat notu 100–90 arasında olan adaylar 2.01 puan daha avantajlı konumda iken, yabancı dil puanı açısından iki grup arasında sadece 0.10'luk bir fark mevcuttur. Buna karşılık, konu subjektif nitelikli mülakat notu olduğunda iki grup arasındaki fark 12.8 katına çıkmaktadır. Objektif ölçütler açısından görülmeyen farklılık subjektif nitelikli mülakat notlarında katlanmaktadır.

■ Tablo 1. Betimsel istatistikler.

		Bağımlı ölçütler							
		Objektif ölçütler				Subjektif ölçüt			
		ALES puanı		Mezuniyet notu		Yabancı dil puanı		Mülakat notu	
		Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS	Ort.	SS
Sonuç	Kazanan	79.9*	7.4	77.5*	8.98	68.9*	13.1	80.6*	18.0
	Kazanamayan	77.1	7.8	74.8	8.66	67.8	13.3	42.1	26.9
Mülakat notu	100–90 arası olan adaylar	78.6	8.1	77.5*	9.45	69.6*	13.6	95.1*	4.7
	1–10 arası olan adaylar	78.9*	8.2	75.5	8.76	69.5	13.4	7.4	3.3
Cinsiyet	Erkek	78.9*	7.9	74.4	8.73	68.5	12.9	62.1	29.0
	Kadın	78.1	7.6	78.5*	8.68	68.2	13.6	62.1	30.6
Program	Yüksek lisans	78.6	7.7	76.4†	8.84	67.1	13.2	60.2	30.2
	Doktora	78.4	8.1	75.9	9.29	73.0*	12.2	69.3*	26.9

* $p < .001$, † $p < .05$. Ort.: Ortalama; SS: Standart sapma.

■ **Tablo 2.** Korelasyon analizi.

Ölçütler	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Adayın nihai başarı notu	-							
2. ALES puanı	.52*	-						
3. Mezuniyet notu	.32*	.08*	-					
4. Yabancı dil puanı	.29*	.19*	.05*	-				
5. Objektif kriterlerin ortalaması [(2)+(3)+(4)'ün ortalaması]	.58*	.84*	.43*	.42*	-			
6. Mülakat notu	.78*	-.05*	.08*	-.001	.001	-		
7. Cinsiyet	.02	-.05*	.23*	-.009	.04*	.001	-	
8. Yüksek lisans veya doktora adayı	.17*	-.01	-.02†	.18*	.02	.13*	-.08*	-

Anlamlılık düzeyi: * $p < 0.05$ (iki yönlü), † $p < 0.01$ (iki yönlü).

Değişkenlerin Korelasyon Analizi

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkinin niteliğini analiz edebilmek amacıyla Spearman korelasyon testi kullanılmıştır (■ Tablo 2). Sonuçlar, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü göstermektedir.

Korelasyon matrisine göre, adayın nihai başarı notuyla ilişkisi en güçlü değişken mülakat notudur (%78). Bu sonuç, giriş puanının hesaplanmasında ağırlığı sadece %20 olan mülakat notunun başat değişken olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, giriş puanının hesaplanmasında ağırlığı %80 olan ALES puanı, mezuniyet notu ve yabancı dil puanının nihai başarı notu ilişkisi sadece %58'dir. Dolayısıyla objektif değişkenlerin sonuçla ilişkisi %58 düzeyinde kalırken, sübjektif değişkenin sonuçla ilişkisi %78'e çıkmaktadır.

Öte yandan ALES değişkeni dışında sonuçla ilişkisi en güçlü olan parametre mezuniyet notudur. Bu durum, mezuniyet notu daha yüksek olan adayların lisansüstü programa kabul

edilmesinin daha güçlü bir olasılık olduğunu göstermektedir ($r=.32$). Yabancı dil puanının nihai başarı notu ile ilişkisi anlamlı olmakla birlikte, gücü göreceli olarak sınırlı düzeyde kalmaktadır ($r=.29$).

Adayın Nihai Notunun Belirleyicileri

Başarı notunun belirleyicilerini tanımlamak amacıyla hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır. Modelde adayın nihai başarı notu bağımlı değişken olarak yer almıştır. Modelin bağımsız değişkenleri ise, adayın ALES puanı, mezuniyet notu, dil puanı ve mülakat notudur. Bağımsız değişkenler modele 2 aşamada dahil edilmiştir. Regresyon analizinin bulguları ■ Tablo 3'te gösterilmektedir.

Analiz sürecinde öncelikle bağımsız değişkenler arasındaki çoklu bağlantıları sınamak amacıyla tolerans ve varyans büyüme faktörü (VIF) incelenmiştir. Her dört değişken için de tolerans değerinin 0.20'den büyük olduğu ve VIF değerinin 5'ten

■ **Tablo 3.** Nihai başarı notunun belirleyicileri.

Ölçütler	Model 1*			Model 2*		
	B	SE	β	B	SE	β
Objektif ölçütler						
Sabit	13.240	.839		1.549	0.85	
(1) ALES puanı	.455	.008	.463*	.497	.001	.506*
(2) Mezuniyet notu	.232	.007	.263*	.179	.001	.211*
(3) Yabancı dil puanı	.107	.005	.185*	.105	.000	.182*
Sübjektif ölçüt						
Mülakat notu				.201	.000	.787*
Düzeltilmiş R^2		%38			%94.4	
Düzeltilmiş R^2 değişimi		%38			%61,4	
F istatistiğindeki değişim		1811			881009	

* $p < .001$

küçük olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı olmadığını ifade etmektedir.

Belirleyici değişkenler, ALES puanı, mezuniyet notu ve yabancı dil puanı modele ilk aşamada dahil edilmiştir. İstatistiksel olarak anlamlı olan model toplam varyansın %38'ini açıklamaktadır ($F=1811$, $p<.001$). Bulgular, ALES puanı, mezuniyet notu ve yabancı dil puanının istatistiksel olarak anlamlı, dolayısıyla adayın nihai başarı notunun açıklayıcı değişkenleri olduğunu göstermektedir. Model 1'de başarı notunun en güçlü belirleyicisi beklendiği gibi ALES puanıdır ($\beta=.46$, $p<.001$).

Model 1'deki değişkenlere ilave olarak 2. aşamada modele subjektif değişken (mülakat notu) dahil edilmiştir. F -istatistiği ($p<.001$) regresyon analizinin modelin tamamı için anlamlı olduğunu göstermektedir. Düzeltilmiş $r^2=0.994$ 'tür, bu sonuç, bağımsız değişkenlerin modeldeki değişimin %99.4'ünü açıklayabildiğini ifade etmektedir.

Regresyon sonuçları Model 2'de ALES puanı, mezuniyet notu, yabancı dil puanı ve mülakat puanının pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu, bir diğer ifade ile adayın nihai başarı notunu belirleyen faktörler olduğunu göstermektedir. Beta değerleri, mülakat notunun (.787) ALES puanı (.506), mezuniyet notu (.211) ve yabancı dil puanına (.182) kıyasla adayın nihai başarı puanıyla çok daha güçlü bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla mülakatların seçme sürecinde objektif ölçütlere göre daha başat bir değişken olduğu sonucuna varılabilir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Ülkemizde lisansüstü eğitim 1982 yılında Yükseköğretim Kurulu'nun kurulmasıyla enstitüler aracılığıyla gerçekleştirilmeye başlamıştır. Enstitülerin misyonu 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda "Üniversitelerde ve fakültelerde birden fazla benzer ve ilgili bilim dallarında lisansüstü eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama yapmak" olarak açıklanmıştır. Bu amaç kapsamında 1997 yılına kadar enstitülerin gerçekleştirdiği sınavlarla yapılan lisansüstüne öğrenci seçimi, bu tarihten itibaren aşamalı olarak objektif ölçütlerin esas alındığı bir seçme sistemine doğru evrilmiştir. Günümüzde lisansüstü programa öğrenci kabulünde mülakatlar yanında ALES puanı, mezuniyet notu ve yabancı dil puanı gibi objektif ölçütler de dikkate alınmaktadır. Objektif ölçütler öğrenci seçiminde subjektif davranışların etkisini azaltmak amacıyla sisteme dahil edilmiştir. Buna karşılık, sistemin bu beklentiyi ne ölçüde karşıladığı tartışmalı bir husustur.

Bu çalışma, bir sosyal bilimler enstitüsünde 2012–2014 yılları arasında lisansüstü programlara başvuran adayların değerlendirilmesinde subjektif davranışların etkisini analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırma, bu etkiyi objektif (ALES puanı, mezuniyet notu ve yabancı dil puanı) ve subjektif ölçütlerin (mülakat notu) öğrenci seçimindeki etkisini karşılaştırarak analiz etmeye çalışmıştır. Araştırma bulguları, bazı değerlendirmelere ulaşmasını mümkün kılmaktadır.

İstatistiksel analizler, programa kabul edilen ve edilmeyen adaylar arasında objektif ölçütler açısından göz ardı edilecek düzeyde farklılık olduğunu, buna karşılık mülakat notu (subjektif ölçüt) söz konusu olduğunda kazanan yani programa kabul edilen adaylar lehine ortalama 1.9 kat daha yüksek başarı olduğunu ortaya koymaktadır. Kazanan ve kazanamayan adaylar arasındaki mülakat notu farkı 18.2 katına kadar çıkabilmektedir. Bu durum, değerlendirme sürecinde objektif ölçütlerden ziyade subjektif ölçütlerin (mülakat) belirleyici bir rol oynadığına ilişkin görüşleri desteklemektedir.

Dikkate değer bir diğer bulgu, ALES puanı ($r=.52$), mezuniyet notu ($r=.32$) ve yabancı dil puanına ($r=.29$) kıyasla adayın başarıyla dolayısıyla programa kabul edilmesi ile mülakat notu arasında ($r=.78$) daha güçlü bir korelasyon ilişkisi olmasıdır. Bir arada ele alındığında objektif ölçütlerle adayın nihai başarı puanı arasındaki korelasyon ilişkisi %58 düzeyindedir. Bu ölçütlerin seçme sürecindeki ağırlığı %80'dir. Buna karşılık, seçme sürecinde ağırlığı sadece %20 olan mülakat puanı ile adayın nihai başarı puanı arasındaki korelasyon ilişkisi %78'e yükselmektedir. Bu sonuç, değerlendirme sürecinde subjektif eğilimlerin varlığını destekleyen bir diğer göstergedir.

Lisansüstü öğrenci seçiminde subjektiflik etkisini teyit eden bir diğer veriye hiyerarşik regresyon analizi ile ulaşılmıştır. Bulgular, adayın lisansüstü programa kabul edilmesi veya edilmemesinde mülakatın belirleyici etkisini göstermektedir. Nitekim sonuçlar, değerlendirmedeki ağırlığı %50 olan ALES puanına kıyasla mülakat notunun (değerlendirmedeki ağırlığı %20) 1.5 kat daha yüksek etkisi olduğuna işaret etmektedir.

Sonuç olarak, analiz edilen örneklem bağlamında lisansüstü programlara öğrenci seçiminde mülakatların oldukça güçlü ve belirleyici bir rol oynadığı açıktır. Ulaşılan bulguların aynı üniversitedeki diğer enstitülerin ve başka üniversitelerin verileri ile karşılaştırılması gerekmektedir. Konuyla ilgili gelecekte yapılacak çalışmalarda adayların akademik kökenlerini içeren değişkenlerin analiz modellerine dahil edilmesiyle seçme sürecindeki subjektiflik eğilimi daha iyi analiz edilebilir.

Kaynaklar

- Allesina, S. (2011). Measuring nepotism through shared last names: The case of Italian Academia. *PLoS One*, 6(8), e21160.
- Aydoğan, İ. (2008). Favoritism in the classroom: A study on Turkish schools. *Journal of Instructional Psychology*, 35(2), 159–168.
- Aydoğan, İ. (2012). The existence of favoritism in organizations. *African Journal of Business Management*, 6(12), 4577–4586.

- Bozionelos, N. (2014). Careers patterns in Greek Academia: Social capital and intelligent careers, but for whom? *Career Development International*, 19(3), 264–294.
- Bramoullé, Y., and Goyal, S. (2009). Favoritism. *CIRPEE Working Paper*, 09–41, 1–34.
- Büte, M. (2011). Kayırmacılığın çalışanlar üzerine etkileri ile insan kaynakları uygulamaları ilişkisi: Türk kamu bankalarına yönelik bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 383–404.
- Çıkrıkçı-Demirtaşlı, N. (2002). Lisansüstü eğitim programlarına girişte lisansüstü eğitimi giriş sınavı (LES) sonucunun ve diğer ölçütlerin kullanımına ilişkin bir tarama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1–2), 61–70.
- Durante, R., Labartino, G., and Perotti, R. (2012). Academic dynasties: Decentralization and familism in the Italian Academia. *NBER Working Papers Series*, 17572, 1–53.
- Ferlazzo, F., and Sdoia, S. (2012). Measuring nepotism through shared last names: Are we really moving from opinions to facts? *PLoS One*, 7(8): e43574.
- Kamudan (06.11.2014). *Torpilli mülakatlar!* 27 Ocak 2015 tarihinde <www.kamudan.com> adresinden erişildi.
- Milliyet (13.01.2015). *Koç'tan yeni VIP torpil listesi.* 27 Ocak 2015 tarihinde <www.milliyet.com.tr> adresinden erişildi.
- Sandstrom, U., and Hallsten, M. (2008). Persistent nepotism in peer-review. *Scientometrics*, 74(2), 175–189.
- Zinovyeva, N., and Bagues, M. (2011). Does gender matter for academic promotion? Evidence from a randomized natural experiment. *IZA Discussion Papers Series*, 5513, 1–43.
- Zinovyeva, N., and Bagues, M. (2012). The role of connections in academic promotions. *IZA Discussion Papers Series*, 6821, 1–35.